

ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-ПОШУКОВИХ ЗАХОДІВ

Степанов Ю. В.

*Донецький університет економіки та права
м. Донецьк, Україна*

Стаття присвячена напрямам використання комп'ютерних засобів в оперативно-розшуковій діяльності. Розкриваються завдання оперуповноваженого, який здійснює оперативно-розшуковий супровід кримінального судочинства. Характеризуються комп'ютерні засоби, які він може використовувати для розв'язування цих завдань.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, комп'ютерні засоби, оперативна інформація.

Вступ. Завдання, визначені перед слідчим, перебувають у межах предмета доказування в кримінальній справі, а способи їх розв'язання чітко регламентовані КПК. Проте нейтралізувати протидію злочинця суто слідчим шляхом, як доводить практика, далеко не завжди можливо.

Зв'язок між кримінальним процесом і ОРД у цьому аспекті вірно охарактеризував Знікін В. К.: «У тій же мірі, як співвідносяться між собою категорія теорії оперативно-розшукової діяльності (добування) і категорія науки кримінального процесу (збирання), можна ставити питання про відповідність інших категорій: документування і доказування» [1, с. 20].

Вклад основного матеріалу. Фактична оперативна інформація, її отримання (добування і збирання) є головною метою будь-якого оперативно-розшукового заходу, що провадиться в межах супроводу розслідування злочинів. Тому критерієм об'єктивності в доказуванні повинна бути відповідність відомостей, отриманих із різних джерел, а саме: шляхом оперативно-розшукових засобів добування і за допомогою процесуальних засобів збирання в процесі документування і доказування – так само, як необхідне співвідношення фактичної оперативної інформації та процесуальних доказів.

Досить часто для приховування участі в злочині зловмисники вживають заходів щодо знищення інформації, яка свідчить про причетність конкретних осіб до злочинної події, до її змінення (фальсифікації), щоб створити видимість участі в злочині інших осіб. Додатково можуть готуватися матеріальні сліди і неправдиві свідчення відносно того, що злочинець нібито перебував у іншому місці. Отже, в такий ситуації відбувається змінення інформації, яка відбивається зовні, але не відносно всієї події або її злочинного характеру, а про той фрагмент події, що дозволяє сформулювати висновки щодо властивостей особи злочинця, котрі мають ідентифікаційне значен-

ня. Як відомо, властивості особистості злочинця відбиваються в його діях у вигляді матеріальних відображень зовні та в пам'яті людей, що спостерігали подію (співучасників, потерпілих, очевидців). Саме ця інформація і піддається трансформації з метою знищення відомостей про властивості особистості злочинця або її фальсифікації, а інколи – для маскуванню. При цьому вплив на комп'ютерну інформацію має особливості, пов'язані з відносною легкістю її знищення, модифікації або обмеження доступу.

Коли суб'єктам протидії вдається досягти бажаного, слідство не може встановити повну картину того, що відбулося, отримати адекватну, об'єктивну і повну інформацію про обставини злочинної події та її учасників, надати правильну оцінку і правову кваліфікацію діянь. Зрештою, суд втрачає можливість ухвалити справедливий вирок.

Тому вважаємо за необхідне розглянути, в чому ж конкретно полягають завдання оперуповноваженого, який здійснює оперативно-розшуковий супровід кримінального судочинства, і які комп'ютерні засоби він може використовувати для розв'язування цих завдань.

Загальною метою оперативно-розшукової діяльності із супроводу кримінального судочинства є, на нашу думку, забезпечення поінформованості слідчого (судді) про поточну оперативно-тактичну ситуацію у справі та передбачувані дії злочинця з протидії розкриттю і розслідуванню злочину. Конкретні завдання із досягнення вказаної мети можуть формуватися як слідчим, який виявив ознаки протидії або припустив їх можливість, так і оперуповноваженим за власною ініціативою. Слід зазначити, що на практиці прояв ініціативи саме оперуповноваженим не є поширеним явищем, оскільки формальна система наявних критеріїв оцінки його роботи не містить передумов до такої ініціативи.

У діяльності ОВС відомості щодо протидії можуть використовуватися, передусім, для її розпізнавання й подолання.

Розглядаючи етап оперативно-розшукового супроводу, необхідно врахувати, що оперуповноважений зазвичай уже володіє певною інформацією про підозрюваного, про спосіб його діяльності, професію, його навички, звички, наявність дружніх, ділових, злочинних або інших зв'язків. Для застосування ж комп'ютерних засобів необхідно звернути увагу на отримання додаткової інформації, що стосується пошуку інформації в мережі Інтернет.

Існує два основні шляхи пошуку інформації в мережі Інтернет:

1. За допомогою пошукових систем та їх каталогів.
2. Шляхом безпосереднього переходу до інформаційного ресурсу, адреса якого відома.

Перший шлях є фактично стандартом пошуку для більшості користувачів. Із-поміж усіх пошукових серверів найбільш функціональною, на нашу думку, є наймасштабніша у світі пошукова система Google, тому саме на її прикладі ми пропонуємо розглянути основні можливості цільового пошуку інформації в мережі Інтернет.

Принциповим є те, що логічна схема пошуку всіх інформаційно-пошукових систем базується на операндах, заснованих на Булевій алгебрі [3, с. 26]. Як зазначає в словниковій статті Кондаков В. Н., «У основу своєї алгебри Буль поклав аналогію між алгеброю і логікою. Логіку він подав як алгебру класів, пов'язаних операторами

«і», «або», «не». У пошуковій системі Google, як утім і в інших, застосовуються не тільки ці операнди, але й інші, окремі з яких ми розглянемо нижче. Характерною рисою роботи пошукових систем є те, що найменування команд, застосування яких дозволяє включати в пошуковий запит операнди, є різним. Так, у пошуковій системі Google операнд «і» відповідає команді, що подається клавішею «пропуск», відповідно операнд «або» – команді «OR» або у вигляді вертикальної межі (|), а операнд «не» – команді «знак мінус», який пишеться разом зі словом, що підлягає виключенню з результатів пошуку. У пошуковій системі Яндекс операнд «і» може вказуватися не тільки «пропуском», але і за допомогою знаку амперсанд (&), а так само подвійний амперсанд (&&).

На додаток до вищезазначених, оперуповноваженому можуть бути корисні й інші операнди, що полегшують пошук в Google:

- операнд «дві крапки» (..) призначений для пошуку в діапазонах між числами. Наприклад, метою пошуку є уточнення дати народження людини на ім'я Артем, що мешкає в м. Біла Церква, вік якого приблизно 20 років. Рядок пошукового запиту може мати такий вигляд: «+Артем «Біла Церква» 1988..1991»;

- операнд «cache:», що дозволяє відкрити сторінку, яка на момент пошуку є видаленою або недоступною з інших причин;

- операнд «inurl:», який дозволяє виявити відомості, коли потрібна наявність певного слова в самій назві адреси сторінки. При цьому операнд дозволяє відібрати сторінки, адреса яких міститиме дані, що є умовою, а розшукувані слова будуть знайдені в будь-якому місці такої сторінки;

- операнд «link:», який дозволяє виявити всі сторінки із посиланням на сторінку, за якою зроблений запит;

- операнд «site:», який обмежує пошук конкретним доменом;

- операнд «info:», що дозволяє проглянути інформацію про останню збережену в процесі індексації Google версію сторінки; знайти схожі сторінки; знайти сторінки, що посилаються на розшукувану; знайти всі сторінки за адресою запрошуваної; знайти сторінки, які містять посилання на запрошувану сторінку.

Слід зазначити, що в багатьох випадках пошуку інформації із застосуванням пошукових систем немає необхідності формулювати запити із застосуванням операндів, досить лише скористатися формою розширеного пошуку. Так, пошукова система Google пропонує розширену форму пошуку, в якій, окрім використання названих вище операндів, передбачена можливість пошуку даних за певний період часу, що дозволяє здійснювати моніторинг на предмет появи нової інформації за добу, тиждень, місяць або рік.

Як ми вказали вище, пошукові системи не тільки надають можливість пошуку з усього масиву проіндексованих сторінок, але і вибору джерел за каталогом, складеним на основі цього ж масиву. Існують ресурси, які на одній сторінці розміщують пошукові форми для декількох пошукових систем, а так само дозволяють адресувати один запит на пошук інформації в декількох пошукових систем одночасно.

Окрім ресурсів, виконувани програмні модулі яких перебувають на видалених серверах, існує низка програм, які забезпечують створення запитів до пошукових систем Інтернет і встановлюються на локальному комп'ютері. Оригінальною програмою

з-поміж названих є Quintura Search. У її основу покладені принципи природного асоціативного пошуку і активної семантичної мережі. Quintura Search створена як надбудова для традиційних пошукових систем. Вона дозволяє обрати кращі результати серед знайдених пошуковою системою сторінок шляхом маніпулювання контекстом на візуальній карті. Після обробки запиту слова, пов'язані за змістом із запитом, виводяться на екран на лівій панелі вікна Quintura Search, де розташовано візуальну карту програми. Візуальна карта вказує можливі напрями для подальшого пошуку. Клацання на слові додає це слово в запит. Додати слово, відсутнє на візуальній карті, можна подвійним клацанням на порожньому місці карти і введенням слова в текстовому полі. Права половина вікна програми містить знайдені посилання і анотації до них.

Quintura Search дозволяє відібрати результати, що найточніше відповідають запиту шляхом маніпуляцій зі словами, пов'язаними із запитом, на візуальній карті. Програма відправляє всі слова, що додаються або виключаються із запиту, в обрану пошукову систему, використовуючи мову запитів, зрозумілу пошуковій машині, а потім показує знайдені інтернет-сторінки.

Попри безперервне вдосконалення алгоритмів роботи пошукових систем, забезпечити оптимальну вибірку інформації, що цікавить на визначений момент, тільки шляхом правильного формулювання пошукових запитів і їх уточненням за допомогою різних операндів не завжди можливо. Це пов'язано, передусім, із постійним зростанням кількості доступних через Інтернет ресурсів, а так само дублюванням уже розміщених. У результаті виконання пошукових запитів, до яких уміщено поширені слова або словосполучення, кількість знайдених сторінок може становити десятки і сотні тисяч. У зв'язку з цим виникає необхідність більш ефективного аналізу отриманої інформації. Серед програм, що дозволяють реалізувати таку можливість, ми виділяємо програму Абрамова І. В. «Аналіз результатів пошуку». Версія цієї програми від 23.09.2008 р. за № 1.21 дозволяє зберегти результати роботи пошукових систем Rambler.ru та Mail.ru в локальну базу даних із метою подальшого аналізу. Як зазначає автор у довідковому посібнику, «основними можливостями, які надає програма для управління збереженими даними, є такі:

- зручні способи сортування, фільтрації, а також пошуку записів;
- створення власних таблиць аналізу;
- створення нових полів не тільки із заздалегідь заданою, але і обчислюваною за формулами інформацією, а також полів типу «зображення»;
- побудова дерева даних за заданими полями;
- підрахунок підсумків за заданими формулами;
- розроблення правил виділення рядків кольором;
- визначення спадаючих списків і значень у них;
- визначення підпорядкованих таблиць із типом зв'язку «один-до-багатьох» або «багато-до-багатьох»;
- друкування таблиць, експорт у MS Excel, MS Word або текстовий формат CSV;
- імпорт із інших джерел даних» [5].

Утім і пошук за каталогом, і пошук шляхом запиту до пошукової системи мають один спільний недолік, пов'язаний із вибіркою з масиву сторінок, проіндексованих раніше засобами самої пошукової системи. Відомо, що обсяг масиву даних, зібраних

різними пошуковими системами, – різний, тому цілком закономірно припустити, що пошукові системи не охоплюють 100% ресурсів, технічно доступних через мережу Інтернет.

Фахівці в галузі конкурентної розвідки, яка є однією з обов'язкових складових бізнесу в західних країнах, відзначають, що використання можливостей пошукових систем не може задовольнити інформаційні потреби у вузькоспеціалізованій сфері, якою, безперечно, є як конкурентна розвідка, так і оперативно-розшукова діяльність. Із різних причин пошукові системи не можуть зібрати дані про всі ресурси, технічно доступні через мережу Інтернет. Одними з широко відомих дослідників цього питання є Гар Прайс і Кріс Шерман, які у 2002 році опублікували книгу «Невидиме павутиння: відкриваючи джерела інформації, яких пошукові машини не бачать». Багато дослідників, які займалися вивченням питання пошуку інформації як у англійській частині Інтернету, так і російськомовній його частині, одноставні в думці, що частина ресурсів, не відбита пошуковими системами, в десятки або сотні разів перевищує масиви даних, проіндексованих пошуковими системами.

Аналіз думок зазначених дослідників дозволяє нам стисло навести основні чинники, які зумовлюють відносно невеликий обсяг індексування ресурсів пошуковими системами:

1. Особливості роботи власне пошукових систем:

– обмеження у зв'язку з необхідною рентабельністю послуг, що надаються пошуковими системами: економічна доцільність не дозволяє індексувати всі сторінки сайту, примушуючи надавати перевагу актуальності даних, а не їх повноті;

– обмеження за форматами даних, індексованих пошуковою системою: до 2006 року індексуванню піддавалися лише дані, сумісні з форматом розмітки тексту (.html), пізніше були додані найбільш поширені формати Adobe Acrobat PDF (.pdf), Adobe Postscript (.ps), Autodesk DFW (.dfw), Google Планета Земля KLM (.klm), Google Планета Земля KMZ (.kmz), Microsoft Excel (.xls), Microsoft Powerpoint (.ppt) Microsoft Word (.doc), Rich Text Format (.rtf) і Shockwave Flash (.swf);

– обмеження за способом розміщення даних: індексації не піддаються сторінки, для входу на які необхідно заповнити «сторінку-форму» (введення логіну, паролю або інших даних); сторінки, які генеруються автоматично у відповідь на запит; сторінки, що надають доступ до баз даних, протоколи роботи яких є несумісними;

– обмеження швидкості пошуку нових або оновлення наявних сторінок;

– обмеження, до яких власник пошукової системи вдався з різних причин.

2. Особливості, пов'язані зі створенням і розміщенням ресурсів у Інтернеті:

– не індексуються ресурси, доступ до яких заборонений їх власником за допомогою системи авторизації чи перелік яких наведений у спеціальному файлі «robots.txt» або після команди <noindex> у html-кодї самої сторінки;

– не індексуються сторінки, що містять динамічно змінні дані, актуальність яких нетривала, наприклад відомості про прибуття авіарейсів, курси валют, біржові індекси і т.ін.;

– не індексуються сторінки, на які немає посилань із інших ресурсів, і при цьому власник цієї сторінки з якоїсь причини не повідомив пошукову систему про необхідність такої індексації.

Отож, пошук у мережі Інтернет відомостей, які можуть бути корисні для розв'язання завдань супроводу кримінального судочинства, на нашу думку, найдоцільніше здійснювати таким чином:

1. Для отримання орієнтувальних відомостей необхідно використовувати стандартні засоби пошукових систем, при цьому пошук необхідно здійснювати за різними інформаційно-пошуковими серверами. Максимального ефекту можна досягти шляхом застосування форм розширеного пошуку, а також операндів, допустимих у конкретній пошуковій системі.

2. Після отримання переліку ресурсів, на яких із високим ступенем вірогідності може міститися розшукувана інформація, подальший пошук у мережі Інтернет доцільно проводити за каталогами спеціалізованих ресурсів, серед інших і платних, які можуть мати власні банки даних і засоби пошуку, а тому результати, які вони можуть надати, здебільшого не доступні для пошукових систем.

Підбиваючи підсумки розгляду питання про використання комп'ютерних засобів у процесі оперативно-розшукового супроводу кримінального судочинства, слід зазначити, що в певних ситуаціях може виникнути необхідність і у проведенні заходів, що вимагають відомчого або судового санкціонування, які пов'язані з негласним зняттям інформації з віддаленого комп'ютерного засобу, негласним відновленням знищеної комп'ютерної інформації, негласним визначенням і контролем змінення місцеперебування власника комп'ютерного засобу та ін.

Висновок. Особливості провадження оперативно-розшукових заходів, які здійснюються для забезпечення розслідування, полягають у забезпеченні поінформованості слідчого (судді) про поточну оперативно-тактичну ситуацію у справі та передбачувані дії злочинця з протидії розкриттю і розслідуванню злочину. Ми вважаємо, що забезпечити якнайповнішу поінформованість слідчого без використання комп'ютерних засобів у сучасних умовах широкої інформатизації суспільства та поширеності комунікаційних засобів практично неможливо, тому пропонуємо удосконалити тактику пошуку оперативної інформації у мережі Інтернет за рахунок використання відповідних операндів та програмних засобів Quintura Search, «Аналіз результатів пошуку», та ін.

Список літератури:

1. Зникин В. К. Теоретические и прикладные основы взаимосвязи оперативно-розыскной деятельности и уголовного процесса в вопросах доказывания : автореф. дис. на соискание учёной степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / В. К. Зникин. – Нижний Новгород : Сиб. юрид. ин-т МВД РФ, 2006. – 53 с.
2. Компьютерная стеганография вчера, сегодня, завтра – 2008 // Режим доступу. – [Електронний ресурс] : <http://st.ess.ru/publications/articles/steganos/steganos.htm>.
3. Кондаков В. Н. Логический словарь-справочник / В. Н. Кондаков. – М. : Наука, 1975. – 720 с.
4. Кубань – 2008 // Режим доступу. – [Електронний ресурс] : <http://www.kuban.ru/search/search.shtml>.
5. Программа «Анализ результатов поиска» – 2008 // Режим доступу. – [Електронний ресурс] : <http://www.simple-soft.ru/FindResults.htm>.
6. Шестаков Д. А. Структура русскоязычной части глубинного Веба / Д. А. Шестаков, Н. С. Воронцова // Интернет-математика 2005: автоматическая обработка веб-данных. – М. : [б.м.], 2005. – 420 с.
7. Ющук Е. Л. Интернет-разведка: руководство к действию / Е. Л. Ющук. – Москва : Вершина, 2007. – 256 с.

Степанов Ю. В. Использование компьютерных средств во время проведения оперативно-поисковых мероприятий / Ю. В. Степанов // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-1. – Ч. 2. – С. 342-348.

Статья посвящена направлениям использования компьютерных средств в оперативно-розыскной деятельности. Раскрываются задачи оперуполномоченного, осуществляющего оперативно-розыскное сопровождение уголовного судопроизводства. Характеризуются компьютерные средства, которые он может использовать для разрешения этих задач.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, компьютерные средства, оперативная информация.

USE OF COMPUTER DURING THE OPERATIONAL SEARCH ACTIVITIES

Stepanov Y. V.

Donetsk University of Economics and Law, Donetsk, Ukraine

The article is dedicated areas of computer equipment in operational activities. We investigate the use of operational-search tools to retrieve information in the process of documenting and proving. The basic ways of finding information on the Internet using search engines and directories by direct transition to an information resource, whose address is known, the operands search on Google and programs Quintura Search.

Found that the actual operational information, receive it (extraction and collection) is the primary objective of any search operations shall be conducted within the support of crime investigation. Therefore, the criterion of objectivity in proving compliance information should be obtained from various sources, namely through search operations of extraction and use of arms in the process of collecting and documenting evidence – as well as the necessary ratio of actual intelligence and judicial evidence. Considered, what exactly is the task detective's operational and investigative support of criminal justice, and computer tools which it can use to solve these problems.

Investigated that the overall objective of operational activities in support of criminal justice is, in our opinion, to ensure awareness of the investigator (judge) of the current operational and tactical situation of the case and the alleged perpetrator of anti detection and investigation of crime. Specific tasks to achieve the stated goal can be formed as an investigator, who showed signs of response or suggested their ability and detective on his own initiative. It should be noted that in practice, the initiative is a manifestation detective is not common because the formal system selection criteria for its work contains no preconditions for such an initiative.

Studied the application Quintura Search, which allows you to select the results that most closely match the query through the manipulation of words related to the query on the visual map. It sends all the words that are added or eliminated from the inquiry, the chosen search engine, using a query language that is understood search engine, and then shows the found web page.

Key words: operatively-search activity, computer facilities, operative information.

Spysok literatury:

1. Znikin V. K. Teoreticheskie i prikladnye osnovy vzaimosvjazi operativno-rozysknoj dejatel'nosti i ugolovnogogo processa v voprosah dokazyvanija : avtoref. dis. na soiskanie uchjonoj stepeni dokt. jurid. nauk : spec. 12.00.09 «Ugolovnyj process, kriminalistika i sudebnaja jekspertiza; operativno-rozysknaja dejatel'nost'» / V. K. Znikin. – Nizhnij Novgorod : Sib. jurid. in-t MVD RF, 2006. – 53 s.
2. Komp'juternaja steganografija vchera, segodnja, zavtra – 2008 // Rezhim dostupu. – [Elektronnij resurs] : <http://st.ess.ru/publications/articles/steganos/steganos.htm>.
3. Kondakov V. N. Logicheskij slovar'-spravochnik / V. N. Kondakov. – M. : Nauka, 1975. – 720 s.
4. Kuban' – 2008 // Rezhim dostupu. – [Elektronnij resurs] : <http://www.kuban.ru/search/search.shtml>.
5. Programma «Analiz rezul'tatov poiska» – 2008 // Rezhim dostupu. – [Elektronnij resurs] : <http://www.simple-soft.ru/FindResults.htm>.
6. Shestakov D. A. Struktura russkojazychnoj chasti glubinnogo Veba / D. A. Shestakov, N. S. Voroncova // Internet-matematika 2005: avtomaticheskaja obrabotka veb-dannyh. – M. : [b.m.], 2005. – 420 s.
7. Jushhuk E. L. Internet-razvedka: rukovodstvo k dejstviju / E. L. Jushhuk. – Moskva : Verzhina, 2007. – 256 s.